

The Millie Arbesfeld
Midreshet Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Women

WWW.MIDRESHETYOMRISHON.ORG

*The Potency, Privilege, and
Parameters of Prayer in*
ספר בראשית

Dr. Michelle Levine
כ"ב אלול תשע"ו • September 25, 2016

1. תפלה: במקום קרבנות ובית המקדש

שיר השירים רבה, פרשה ד: ד:ג כחוט השני שפתינו ומדבריו נאווה אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אין לנו לשון זהורית ושעיר המשתלח, אמר להם כחוט השני שפתינו, **רחישת פיך חביבה עלי כחוט השני של זהורית**, ר' אבהו אמר עלה (הושע י"ד) **ונשלמה פרים שפתינו**, מה נשלם תחת פרים ותחת שעיר המשתלח- שפתינו, ומדברך נאווה **תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב** איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: **תפלות אבות תקנום**; רבי יהושע בן לוי אמר: **תפלות כנגד תמידין תקנום**

2. ברכה: מקור ענין התפלה

בראשית א:כב ויברך אתם אלקים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ א:כח ויברך אתם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ב:ג ויברך אלקים את יום השביעי ונקדש אתו

3. תפלה: קישור עולם העליונים עם עולם התחתונים

בראשית ב:ה וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר י-ה-ו-ה אלקים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה **רש"י**: וכל עשב השדה טרם יצמח - עדיין לא צמח, ובשלישי שכתוב ותוצא הארץ, על פתח הקרקע עמדו עד יום ששי: כי לא המטיר - ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, **וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם** וירדו, וצמחו האילנות והדשאים: **גור אריה**: שלא היה כאן חיבור עליונים ותחתונים שיתנו העליונים הגשמים למטה עד שהאדם, שהוא בין עליונים ותחתונים, הביא את המטר מן עליונים לתחתונים.

4. תפלה: שיפוט והערכה עצמית

שמואל א ב:כה אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים ואם לה' יחטא איש מי יתפלל לו **(A) בראשית ד:יג ויאמר קין אל-ה' גדול עוני מנשוא**: יד הו' גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר והייתי נע ונד בארץ והיה כל-מנצאי יהרגני: טו ויאמר לו ה' לכן פל-הרג קין שבעתים יקם וישם ה' לקין אות לבלתי הכות אותו כל-מנצאו: טז ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ-נוד קדמת-עדן

רמב"ן גדול עוני מנשוא-והנכון בפשט **שהוא וידוי**. אמר, אמת כי עוני גדול מלסלוח, וצדיק אתה ה' וישר משפטיך, אף על פי שענשת אותי הרבה מאד. והנה גרשת אותי היום מעל פני האדמה - כי בהיותי נע ונד ולא אוכל לעמוד במקום אחד הנה אנכי מגורש מן האדמה ואין מקום למנוחתי, ומפניך אסתר - **כי לא אוכל לעמוד לפניך להתפלל או להקריב קרבן ומנחה, כי בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי**. אבל מה אעשה כי כל מוצאי יהרגני - ואתה בחסדך הרבים לא חייבת אותי מיתה: והענין, שאמר לפניו הנה חטאי גדול והרבית עלי עונש, אבל שמרני שלא אענש יותר ממה שחייבת אותי, כי בעבור שאהיה נע ונד ולא אבנה לי בית וגדרות בשום מקום, יהרגוני החיות, כי **סר צלך מעלי: הודה כי האדם איננו נשגב ונמלט בכחו, רק בשמירת עליון עליו**:

פסיקתא רבתי הוספה א פרשה ג אמר ר' אלעזר אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אם אנו עושין תשובה אתה מקבלה? אמר להם בני תשובתו של קין קבלתי ותשובתיכם איני מקבל! שתי גזירות נגזרו על קין שנאמר נע ונד תהיה בארץ. וכיון שעשה תשובה ואמר גדול עוני מנשא, נמנע ממנו חצי הגזירות דכתיב ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד (שם שם ט"ז) פגע בו אדה"ר אמר לו בני מה נעשה בדיןך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי באותה שעה כיון ששמע אדם כן התחיל טפוח על פניו ואמר כך הוא כח התשובה ואני לא הייתי יודע, מיד פתח אדם פיו בשבחו של מזמור שיר ליום השבת (תהלים צ"ב): ... יתברך שמו ויתעלה זכרו שהוא מחבב את ישראל ותיקן להם עשרת ימי תשובה

(B) בראשית מב:כא ויאמר איש אל-אחיו **אבל אשמים אנחנו** על-אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על-כן באה אלינו הצרה הזאת: **רד"ק**: למדנו בספור הזה כי כשתבא צרה לאדם ראוי לו לפשפש במעשיו ולבדוק מה היה המעשה הרע שעשה ושיתחרט עליו **ויתודה לפני הא-ל ויבקש ממנו כפרה**

5. תפלה מועילה בעת צרה

(A) **בראשית ד:ז** ולשת גם-הוא ילד-בן ויקרא את-שמו אנוש **אז הוחל לקרא בשם ה'**: **רשב"ם**: אז הוחל לקרא בשם י"י - לשון התחלה שהתחיל **להתפלל מתוך צרות שנתחדשו**:

(B) **בראשית יב:ז** ויהי כבוא אברם מצרימה ויראו המצרים את-האשה כגיפה הוא מאד: טו ויראו אותה שרי פרעה ויהללו אותה אל-פרעה **ותקח האשה בית פרעה**:

בראשית רבה, פרשה מא וכל אותו הלילה **היתה שרה שטוחה על פניה** ואומרת רבון העולמים אברהם יצא בהבטחה, ואני יצאתי באמונה, אברהם יצא חוץ לסירה, ואני בתוך הסירה, אמר לה הקב"ה כל מה שאני עושה בשבילך אני עושה והכל אומרים על דבר שרי אשת אברם **פירוש מהרז"ו** ה' מבטיחו ואברכה ואגדלה שמך ולשרה לא הבטיח אלא האמינה ובטחה בנבואתו. ואם היה אברהם גם כן בתוך הצרה היתה שרה בוטחת ומאמינה על הבטחת ה' לאברהם והיתה גם היא נצלת על ידי הבטחתו. ולא כן עתה שאברהם חוץ לצרה. והשיב לה הקב"ה לא בעבור הבטחה אני עושה אלא תפלה אני שומע וגדול שכר המאמין משכר המובטח ויתקדש שם שמים על ידיך.

6. תפלה: מלשון "פתיל" - התרת קשרים: על ידי יציאה מה"אנכי" אל ה"אחר"

(A) **בראשית כ:ז** ועתה השב אשת-האיש כי-נביא הוא ויתפלל בעדך וחייה... **וינתפלל אברהם אל-האלקים וירפא אלקים את-אבימלך** ואת-אשתו ואת-התנין וילדו: יח כיעצר עצר ה' בעד כל-רחם לבית אבימלך על-דבר שרה אשת אברהם **בראשית רבה, פרשה נביג** ויתפלל אברהם אל האלהים, אמר רבי חמא בר רבי חנינא מתחלת הספר ועד כאן לא נאמר בלשון הזה כיון **שהתפלל אבינו אברהם הותר הקשר הזה**, כי עצור עצר נאמר... **רש"י על המדרש** מתחלת הספר ועד כאן לא נאמר בלשון הזה שיהא אדם מתפלל על אחרים **רד"ל על המדרש** לא נאמר לשון זה, לשון תפלה, ויש לומר: לא התפלל אדם ונענה לבטל הגזרה עד שפתח אברהם הפתח הזה

(B) **בראשית טז:** א ושרי אשת אברם לא ילדה לו וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וְשָׁמָּה הָגָר: ב ותאמר שרי אל-אברם הנה-נא עֲצָרְנִי ה' מִלֶּדֶת בִּאֲנָא אֶל-שִׁפְחָתִי אוּלַי אֲבִנָּה מִמֶּנָּה **וישמע אברם לקול שרי**: ... ויבא אל-הגר ותהר ותרא כי הרתה ותקל גברתה בעיניך: ה ותאמר שרי אל-אברם **חמסי עליך** אנכי נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניך לשפט ה' ביני וביניך:

רד"ק, טז:ב: וישמע אברם - לומר שישר בעיניו הדבר **ולא המתין בזה לדבר הא-ל** כי חשב כי אחר שרי בלתה מלדת מה שיעדו הא-ל לתת לו זרע מהגר יהיה. ואחר שישר הדבר בעיני שרי, ישר גם בעיניו. **ואברם לא התפלל על שרה כמו שעשה יצחק** או שהתפלל ולא נענה כי רצה הא-ל להראות בה נפלאותיו לאהבת אברהם שתלד בת תשעים.

רש"י, טז:ה חמסי עליך - חמס העשוי לי, עליך אני מטיל העונש, כשהתפללת להקב"ה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי, **לא התפללת אלא עליך, והיה לך להתפלל על שנינו והייתי אני נפקדת עמך** **תלמוד בבלי מסכת יבמות סד/א** א"ר יצחק: מפני מה היו אבותינו עקורים? מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים.

מהרש"א והנראה כי הוא מבואר שתפלת חבירו של אדם יותר מקובלת להיות האדם נהנה בה **מבתפלת עצמו כמ"ש אין חבוש מתיר את עצמו מבית האסורין ומזה הטעם** אמרה רחל ליעקב הבה לי בנים וכן שרה אמרה לאברהם חמסי עליך על שלא היה מתפלל עליה להיות תפלת אחר יותר מקובל מתפלת עצמה

7. תפלה: הבהרת דרכי ה' ומידותיו בהנהגת העולם

שמות כא: כב וכי-ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש גענש כַּאֲשֶׁר יִשִּׁית עָלָיו בְּעַל הָאִשָּׁה וַנִּתֵּן בְּפָלְגִים

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: **תפלות אבות תקנום**... תניא

כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר (בראשית ל"ט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ו:ל) ויעמד פינחס ויפלל [ותעצר המגפה].

בראשית יח:וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה: יח ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גווי הארץ: יט כי ידעתיו למען אשר יצנה את בניו ואת ביתו אחריו ושקרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על-אברהם את אשר דבר עליו: כ ויאמר ה' זעקת סדם ועמרה כירבה וחסאתם כי כבדה מאד: כא אנדה נא ואראה הפצעתה הנבאה אלי עשו פלה ואם לא אדעה: כב ויפנו משם האנשים וילכו סדמה ואברהם עוֹדְנו עמד לפני ה': כג ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם דשע... כו וישכם אברהם בבקר אל-המקום אשר עמד שם את פני ה'

רש"י, בר' יח:כג: מצינו הגשה למלחמה... הגשה לפיוס... והגשה לתפלה ולכל אלה נכנס אברהם רמב"ן, יח:יח ואברהם היו יהיה - ... והנכון, כי השם יתברך דבר בכבוד אברהם. אמר, הנה הוא עתיד להיות לגוי גדול ועצום, והיה זכרו בזרעו ובכל גווי הארץ לברכה, לכן לא אכסה ממנו, כי יאמרו הדורות הבאים... איך נתאכזר הצדיק על שכניו החונים עליו ולא ריחם ולא התפלל עליהם כלל: באר יצחק על רש"י, יח:כב: ה' כביכול כמשתוקק שיצאו אנשי סדום זכאי בדינם לבלתי השחיתם לא סרה המראה מאברהם ועמד כביכול אודנה עליו למען יתברר לאברהם כל יושר דינו ושאין להם מקום לנוס... וכשנשתתק, הלך לו.

8. תפלה: שיחה תמידית בפני ה'

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום... יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר (בראשית כד) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ב) תפלה לעני כי - יעטר ולפני ה' ישפך שיחו

בראשית כד: סא ותקם רבקה ונערתיה ותרפננה על-הגמלים ותלכנה אחריו האיש ויקח העבד את רבקה וילך: סב ויצחק בא מבוא באר לחי ראי והוא יושב בארץ הנגב: סג ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וישא עיניו וירא והנה גמלים באים: סד ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותפל מעל הגמל

שכל טוב (בובר) בראשית פרק כד (סג) לשוח בשדה לפנות ערב. להתפלל לפני בוראו שהיה מוראו תמיד על פניו שלא ינסהו, לפיכך הוסיף על מעשה אביו, שאביו היה מתפלל בבקר לבד, וזה הוסיף וקבע תפלת המנחה רד"ק: לטייל בין השיחים; רשב"ם: כדכתיב "וכל שיח השדה" (ב:ה), כלומר לטעת אילנות ולראות ענייני פועליו

רמב"ן: ויתכן, בעבור היות "מבוא" מקור, שהיה יצחק הולך תמיד אל המקום ההוא, כי הוא לו מקום תפלה בעבור הראות שם המלאך [טז:יג- ותקרא שם ה' הדבר אליה אלה-ל ראי כי אמרה הגם הלם ראיתי אחרי ראי יד על-פן קרא לבאר באר לחי ראי]

9. תפלה: שינוי מצבי בני אדם וביטול הגזירה

ספר בראשית פרק כה (כ) ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה: כא) ויעתר יצחק לידוד לנכח אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו ידוד ותהר רבקה אשתו:

תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף טז עמוד ב אני מושל באדם, מי מושל בי - צדיק, שאני גוזר גזרה ומבטלה ילקוט שמעוני תורה פרשת חיי שרה רמז קי אמר רבי אלעזר למה נמשלה תפלתן של צדיקים לעתר לומר לך מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתן של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות. . . ילקוט שמעוני תורה פרשת חיי שרה רמז קי ר"י אומר עשרים שנה היתה רבקה עקרה ולאחר כ' שנה

לקח את רבקה והלך לו להר המוריה למקום שנעקד שם ונתפלל עליה על הריון הבטן ונעתר לו **הקב"ה** שנאמר ויעתר לו **רבינו בחיי על בראשית פרק כה פסוק כא** ומה שהקדים התפלה יתכן לומר שהקדים העיקר, ולמדנו שאין הכונה שתהיה העקרות סבת התפלה שא"כ הסבה עיקר והתפלה טפל לה, אבל הכונה לשון הכתוב כי **התפלה סבת העקרות**, ולומר לך שלא נתעקרה אלא כדי שיתפללו שניהם על הדבר... ומכאן יש ללמוד עוד **כח התפלה שהיא גדולה מאד ואפילו לשנות הטבע**. . . מה עתר זה מהפך הגורן הזה ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת רחמנות, באורו מה העתר מהפך את התבואה ממטה למעלה ואח"כ מפלת ממעלה למטה, **כך הצדיק בתפלתו מחשבתו משוטטת ועולה ממטה למעלה, ואח"כ ממשיך ומוריד השפע ממעלה למטה**

10. תפלה: "פגיעה" בה' לבקש עזרה והשגחה פרטית: "עמו אנכי בצרה"

בראשית כח: י ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה: יא ויפגע במקום וילן שם כי-בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשיתיו וישכב במקום ההוא: יב ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו: יג והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך: יד והנה זרעך כעפר הארץ ופרכת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בד כל-משפחת האדמה ובזרעך: טו **והנה אנכי עמו ושמתיו בכל אשר-תלך** והשבתיו אל-האדמה היאת כי לא אעזבך עד אשר אס-עשיתי את אשר-דברתי לך: טז וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי: יז ויירא ויאמר מה-זנר א המקום הזה אין זה כי אס-בית אלהים וזה שער השמים

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: **תפלות אבות תקנום**. . . **יעקב תקן תפלת ערבית** שנאמר (בראשית כ"ח) ויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר (ירמיהו ז: טז) ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי. בראשית כח: ג-ח וידבר אתם לאמר אם-יש את-נפשכם לקבר את-מתתי מלפני שמעוני ופגעו-לי בעפרון בר-צחר

שמות כג: ד כי תפגע שור איבך או חמרו תענה השב תשיבנו לו

מדרש תנחומא (בוכר) פרשת ויצא סימן ד ויפגע במקום. אין פגיעה אלא תפלה, שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה וגו' ואל תפגע בי (ירמיה ז טז), ועליו אמר דוד הנה לא ינום ולא יישן וגו', ה' שומרך ה' צלך וגו', יומם השמש לא יככה וגו', ה' ישמרך מכל רע וגו', ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם (תהלים קכא ד ה ו ח)

בראשית רבה, פרשה סח:י רבן אמרי כיבא השמש, מלמד **שהשקיע הקב"ה גלגל חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב אבינו בצינעה**, . . . אותן שתי שעות שהשקיע לו הקב"ה חמה בצאתו מבית אביו אימתי החזירן בחזירתו לבית אביו, ה"ד (בראשית לב: לב) ויזרח לו השמש, אמר לו הקב"ה את סימן לבניך מה אתה בצאתך השקעתי חמה ובחזירתך החזרתי לך גלגל חמה כך בניך בצאתם (ירמיה טו) אומללה יולדת השבעה, ובחזירתן (מלאכי ג) וזרחה לכם יראי שמי וגו'.

11. תפלה: יישור העקוב למישור: לשון "פתלתול"

בראשית ל: א ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחיה ותאמר אל-יעקב הבה לי בנים ואם-אין מתה אנכי: ב ויחר-אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלקים אנכי אשר-מנע ממך פרי-בטן

רמב"ן בראשית פרק ל פסוק א הבה לי בנים - אמרו המפרשים שתתפלל עלי. ואם אין מתה אנכי - לשון רש"י שמי שאין לו בנים חשוב כמות, והוא מדרש רבותינו (ב"ר עא ו). ואני תמה, אם כן למה חרה אפו ולמה אמר התחת אלהים אנכי, ושומע אל צדיקים ה'. ומה שאמר, אבא לא היו לו בנים אני יש לי בנים, ממך מנע ממני לא מנע, וכי הצדיקים אינן מתפללים בעד אחרים, והנה אליהו ואלישע התפללו בעד נשים נכריות (מ"א יז כא, ושם ב ד טז). ונראה שבשביל זה תפסוהו רבותינו, אמרו בבראשית רבה (עא ז) אמר לו הקב"ה כך עונין את המעיקות, חייך שבניך עתידין לעמוד לפני בנה:

ועל דרך הפשט אמרה רחל ליעקב שיתן לה בנים, ובאמת דעתה לאמר שיתפלל עליה, אבל שיתפלל עליה עד שיתן לה בנים על כל פנים, ואם אין שתמית עצמה בצער. דברה שלא כהוגן בקנאותה, וחשבה כי באהבתו אותה יתענה יעקב וילבש שק ואפר ויתפלל עד שיהיו לה בנים שלא תמות בצערה. ויחר אף יעקב - שאין תפלת הצדיקים בידם שתשמע ותענה על כל פנים. ובעבור שדברה דרך געגועי הנשים, האהובות להפחידו במיתתה חרה אפו, ולכך אמר לה שאינו במקום אלהים שיפקוד העקרות על כל פנים,

ואיננו חושש בדבר, כי ממנה נמנע פרי הבטן ולא ממנו, וזה ליסר אותה ולהכלימה. והנה הצדקת בראותה שלא תוכל להסמך על תפלת יעקב, שבה להתפלל על עצמה, אל שומע צעקה, וזהו וישמע אליה אלהים (להלן פסוק כב) :

מהרז'ו על ב'ר נביג [על פי רש"י ואונקלוס, ל:ח] שאלקים עשה את העולם ואת האדם ישר, אך בחטא האדם נעקש היושר ונעשה פתלתול בעולם. **והתפלה לישר העקש ולהסיר הפתלתול וזהו "נפתולי אלקים נפתלתי"** - שתחלה נעקשתי ונתפתלתי בהשגחה ואחר כך על ידי תפלה הותר הפתלתול ועל שם זה נקרא "תפלה", לפי שמסיר הפתלתול

בראשית ל:יד-טו וַיִּלֶךְ רְאוּבֵן בְּיָמָיו קְצִיר־חֲטָיִים וַיִּמְצָא דֹדָאִים בְּשָׂדֵה וַיָּבֵא אֹתָם אֶל־לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל־לֵאָה תִּנְיֶנָּה לִי מִדֹּדָאֵי בְנֶיךָ: טו וַתֹּאמֶר לָהּ הֲמַעַט קָחְתְּךָ אֶת־אִישִׁי וְלָקַחְתְּ גַם אֶת־דֹּדָאֵי בְנֵי

מלבי"ם: [ראובן] הביא אותם אל לאה אמו שהדודאים מסוגלים להולדה... לאה לא בטחה בסגולת הדודאים רק אל ה' ורחל שעד עתה לא התפללה, חשבה שעל ידי סגולת הדודאים תתעבר ותלד... ותאמר לה, "המעט קחתך את אישי"... שזה מודה שתבטח על הטבע מברוב הבעילות תפקד בבנים, וזה מעט בעיניך כי תוסיף תחבולות טבעיות וסגולות לקחת גם את דודאי בני, ומן ה' יסור לבך שטוב שתתפלל אליו ולא לבטוח על ענינים טבעיים

12. תפלה: חסדי ה' ונפלאותיו: סוד קיום בגלות

רמב"ן בראשית פרק מו פסוק טו : וכל תפלות דוד מלכנו וכל תפלותינו נסים ונפלאות, אלא שאין בהם שנוי מפורסם בטבעו של עולם

רמב"ן: השגות לספר המצוות, מצות עשה ה': כל ענין התפלה... הוא ממדות **חסד** הבורא ית' עלינו ששומע ועונה בכל קראינו אליו

שיר השירים פרק ח פסוק יג: הַיּוֹשֵׁבֶת בְּגִנִּים חֲבֵרִים מְקַשְׁיָבִים לְקוֹלֶךָ הַשְּׂמִיעֵינִי: יד בָּרַח | דוֹדִי וְדָמָה־לְךָ לְצִבִּי אוֹ לְעֶפְרַיִם הָאֲגָלִים עַל הַרֵי בְשָׂמִים:

רש"י: היושבת בגנים - הקב"ה אומר לכנסת ישראל את הנפוצה בגולה רועה בגנים של אחרים ויושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: חברים מקשיבים לקולך - מלאכי השרת חביריך בני אלהים דוגמתך מקשיבים ובאים לשמוע קולך בבתי כנסיות: